

БИРАЧКО ПРАВО ИЛИ БИРАЧКА ДУЖНОСТ

Јован Орловић¹,

докторанд Правног факултета Универзитета у Нишу

Апстракт

Бирачко право, правна природа бирачког права, активно бирачко право, пасивно бирачко право, развој бирачког права, разлози и смернице за коришћење бирачког права, услови коришћења бирачког права, обавезно гласање, бирачко право или бирачка дужност су предмет анализе овог рада. Значај гласа које бирачи дају или не дају кандидатима како на парламентарним тако и председничким изборима, представља разлог због кога је изабрана ова тема. Структурално посматрано рад се састоји из одговарајућег броја целина, уз уводна и закључна разматрања, при чему последњи део представља емпиријски оквир на тему излазности бирача на локалне, парламентарне и председничке изборе како код нас тако и другим државама, чиме овај рад поред теоријске поткрепљености, добија и једну животнију емпиријску димензију.

Кључне речи: бирачко право, бирачка дужност, активно бирачко право, пасивно бирачко право, излазност бирача на изборе.

1. Увод

Основна премиса целокупне демократске мисли о држави политици и владању, јесте да нико није рођен да влада и нема личног или урођеног права на основу којег осваја или заузима позиције власти. Док је човек био роб, ствар, привезак власти и предмет њеног остваривања, власт се конституисала изван човека и грађанина, међутим, чак и тада се за њу тражило неко овлашћење, неки основ изван самих носилаца власти. Власт се вековима проглашавала за божанску како би њени људски носиоци на земљи добили основ и оправдање за владање над људима. Иако је тај

¹apra87@yahoo.com

први основ трансцендентални он изражава стално тражење оправдања владајућих од самог почетка власти.

Када је са развитком друштва, уз борбе и жртве класа, група или појединачна, упоредо са напретком науке, мисли, цивилизације и политике, власт лаицизирана и политички однос постао међуљудски и овоземаљски, основ власти није могао бити више ништа друго осим човек, односно, његова политичко-правна апстракција названа грађанин, али ни тада човек још увек није добио и освојио власт, нарочито не свих људи, јер су се грађани разликовали су се у односу на оне који имају моћ и услове да врше или користе власт и оне који се боре за њено освајање (Ђорђевић, 1972: 615).

Изборно право је сложено право састављено из више посебних права од којих су најзначајнија: активно бирачко право, пасивно бирачко право, право кандидовања, право на упис у евиденцију бирача, право гласа, право на информисање о изборима, право контроле избора и право на заштиту изборних права.

Бирачко право је, ван сваке сумње, најважније политичко право у условима доминације представничких форми демократије (Стојановић, 1989: 123).

Бирачко право се може реализовати као посредно или неопредно, па говоримо о посредном или непосредном бирачком праву. Под непосредним бирачким правом, које је у начелу више демократско од посредног имајући у виду да га човек као бирач осећа као своје право, схвата се право и могућност грађанина да лично без икаквих посредника бира не само локалне већ и централне скупштине. Посредно бирачко право може бити различито, међутим, заједничко свим облицима је да грађани стварно и тиме непосредно не бирају посланике, већ они то могу учинити на различите начине избором оних који ће уместо њих извршити избор, избором тзв. изборника или изборог тела које је позвано да стално или повремено да врши избор у име бирача.

Посебни облик посредног бирачког права је делегатски систем, по коме изборно тело бира посланика из реда својих чланова на основу кандидатуре. Овакав принцип избора настао је, а и највише се примењује, у политичким партијама, синдикатима, и професионалним организацијама (Ђорђевић, 1972: 617).

Марковић указује да је бирачко тело у смислу теорије народне суверености носилац суверене власти коју не може да врши непосредно, па бира своје представнике који образују представничко тело – парламент,

које уместо бирачког тела, односно, у његово име и у његовом интересу врши у одеђеном временском размаку државну власт.

Бирачко тело чине грађани који имају бирачку способност, односно, уставом и законом гарантовано право да бирају своје представнике. Упоредо са бирачком способношћу иде и представничка или посланичка способност, тј. способност да се представљају бирачи, тако да обе ове способности чине садржину бирачког права. Бирачко право представља основ формирања представничког тела и самим тим учешћа грађана у обављању државних послова, јер представља камен темељац демократије и народне владавине.

2. Активно бирачко право

У вези са активним бирачким правом постављају се два претходна питања од којих се прво односи на одређивање принципа на којим се успоставља активно бирачко право, док се друго питање бави кругом субјекта којима то бирачко право припада у конкретној уставној организацији једне државе. За одговор на прво питање потребно је ближе се упознати са правном природом активног бирачког права, док је за одговор на друго питање потребно упознати се са конкретним позитивним правом државе, којима се уређује изборно право.

2.1. Правна природа активног бирачког права

Активно бирачко право може се посматрати као основно субјективно право грађана. Такође, може се посматрати и као јавна функција коју грађани обављају бирајући своје представнике. Међутим, може се истовремено посматрати и као субјективно право и као јавна функција.

Активно бирачко право као субјективно право грађана може се посматрати као приватно право и тада као логична последица произилази факултативност његовог вршења уз императивни мандат који омогућава опозив изабраног представника. Овако посматрано активно бирачко право поред тога што не предвиђа обавезу бирача да гласа не доводи бирача у ситуацију да се одриче своје суверености, већ уместо тога успоставља трајни однос између бирача и изабраног представника којим се изабрани представник ограничава на ниво привременог пуномоћника са унапред утврђеним ограничењима.

Активно бирачко право као субјективно право грађана може се посматрати као јавна функција када постоји обавезност гласања уз слободни мандат. Међутим, поставља се оправдано питање зашто би као последица

био слободни мандат. Уместо слободног боље би било да уз обавезност гласања буде заступљен императивни мандат, јер се истим онемогућава губитак суверености бирача, а што би требало да буде логична последица наметања обавезе гласања.

Активно бирачко право као јавна функција може се посматрати као одређена јавна служба чије се вршење поверава грађанима. Као основ за своју теорију присталице налазе у суверености нације као целине тј. заједнице, што за последицу има обавезно гласање а природа права се мења са природног права у законско право.

Активно бирачко право као субјективно право и као јавна функција посматра се истовремено и као субјективно право и као јавна функција, с обзиром да је ова теорија у функцији помирења ових основни теорија о активном бирачком праву.

2.2. Садржај активног бирачког права

Само активно бирачко право или право гласа, обухвата више правних овлашћења грађана, од којих прво овлашћење представља право према начелу општих избора да буде признат као бирач. За ово овлашћење користи се и назив гласачка подобност. Следеће овлашћење је право бирања представника путем слободног, тајног и личног давања гласа. Треће овлашћење је право да се једнако утиче на изборни резултат, а које произилази из права гласа.

Активно бирачко право стиче се када се испуне одређени услови. По правилу се као услови истичу минимална старосна доб, односно, године живота и држављанство, који су утврђени уставом, мада има и држава које такво утврђивање прептуштају закону. Када говоримо о старосној доби која омогућава стицање активног бирачког права она се најчешће поклапа са пунолетством, мада има и држава које за стицање овог права захтевају да грађанин има 25 година живота тако да старосна доб за стицање овог права може да се креће од 18 до 25 година старости. У одређеним државама са дводомном структуром парламента бирачко право се раније стиче за општи представнички дом у односу на изборе у другом дом парламенту.

Имајући у виду да се чин гласања може реализовати у дипломатско-конзуларним предствништвима држава, јасно је да за вршење активног бирачког права пребивалиште не представља услов. Међутим, постоје државе у којима се бирачко право може реализовати само личним присуством на територији те државе (Стојановић, 2009: 360).

У упоредном уставном праву постоје основи који привремено искључују вршење активног бирачког права, а том приликом се најчешће предвиђају пословна неспособност, судска осуда на казну лишења слободе, одузимање очинске власти, морална недостојност утврђена законом и др. У предмету *Hirst v. The United Kingdom (No. 2)*, подносилац пријаве је успешно оспорио његово ускраћивање права гласа на основу кривичне осуде. Суд није био спреман да прихвати да је апсолутна забрана гласа било којем затворенику, који издржава казну затвора, прихватљива.

3. Развој бирачког права

Посматрајући развој бирачког права можемо запазити пет фаза (Rokkan, 2014:148-149). Прву фазу карактерише уживање бирачког права повезаног са чланством у одређеним сталежима као што је племство, свештенство, трговци и занатлије, док другу фазу карактерише цензусно бирачко правом повезано са имовинским критеријумом. Трећу фазу карактерише изразита разлика у вредности гласа односно плурално бирачко право. Следеће две фазе обележене су борбом за једнакост права гласа.

Бирачко право је дуго времена било ограничено на мањи део становништва прописивањем одређених цензуса или других дискриминаторских основа.

Цензус пола онемогућавао је женама да гласају искључивањем бирачког права за њих. Шведска је прва држава која је 1867. године омогућила женама да гласају на локалним изборима признајући им право гласа. Након Другог светског рата женама је признато бирачко право у скоро свим државама, закључно са Швајцарском у којој је тек 1971. године женама признато бирачко право.

Цензусом боравишта или домицила захтевано је од бирача да одређено време пре избора буде настањен у држави, тј. изборној јединици у којој треба да гласа, чиме је онемогућено да користи своје бирачко право велики број радника миграната који су били принуђени да често мењају место боравка. У Европи се у мањем броју држава примењује цензус настањености.

Као и право на избор, право гласа може бити подложно само разумним ограничењима, тако да су државе дужне да предузимају ефикасне мере како би омогућиле свим особама које имају право гласа да могу то своје право да остваре. У случају *Gitonas and Others v. Greece 1997* године, Европски суд за људска права поновио је мишљење изражено у предмету *Mathieu-Mohin and Clerfaut v. Belgium* да, иако члан 3. Првог Протокола под-

разумева субјективна права гласа и кандидовања на изборима, та права нису апсолутна.

Суд је исте принципе применио у предмету *Ry v. France* 2005. године, констатујући да испуњавање захтева за пребивалиштем или дужином трајања пребивалишта није произвољно ограничење права гласа, као и да мера која има за циљ да обезбеди да гласачки листићи одражавају вољу становништва сама по себи није неразумна.

С друге стране, у предмету *Melnuchenko v. Ukraine* 2005. године, у коме је подносилац представке избеглица из Украјине, тврди се да му је повређено право кандидовања на изборима, јер је његову кандидатуру одбила Изборна комисија, иако је још увек имао ваљано регистровано место легалног пребивалишта. У датим околностима, Централна изборна комисија одбијањем кандидатуре подносиоца пријаве, док је још увек држао ваљано регистровано место легалног пребивалишта, прекршила је његово право да се кандидује.

Једнакост бирачког права подразумева да сви гласови бирача имају једнаку бројчану вредност, по правилу да на једним изборима један бирач има један глас. Да бирачко право буде једнако, захтевало се још у грађанским револуцијама уз захтев да бирачко право буде опште. Ипак, неједнако право гласа остало је дуго у примени, управо како би се ублажиле последице увођења општег бирачког права.

Под неједнаким бирачким правом подразумева се да бирачи немају исти број гласова, већ да поједини бирачи имају само један глас, а да други бирачи располажу са два или више гласова, тако да је у другом случају примењен плурални вотум. Као основ стицања додатних гласова било је власништво над непокретностима, уживање одређене ренте, универзитетско образовање и др.

За разлику од плуралног вотума, код система вишеструког или умноженог гласања сви бирачи су формално имали по један глас на истим изборима, али су поједини бирачи могли да гласају на више места. Овакв систем гласања постојао је у Енглеској од 1918. до 1948. године, који је омогућавао бирачима да гласају у више изборних јединица уколико су у њима имали непокретности.

Породични вотум представљао је трећи облик неједнаког бирачког права који је омогућавао шефу породице да располаже са онолико гласова колико је било пунолетних чланова његове породице (Стојановић, 2009: 362).

Распоређивање бирача у посебне изборне класе или изборне курије, према њиховој класној или социјалној припадности, представљало је прикривени облик неједнаког бирачког права. Овакав вид распоређивања бирача доводио је до тога да је бирачка снага сваког бирача зависила од припадности класној групи. Класне групе бирале су различити број представника, тако да се у пракси сводило на то да мањи број бирача виших курија бира већи број представника, у односу на број представника које бирају представници нижих курија, иако их као бирача има више. Овакав систем се примењивао у Аусто-Угарској, царској Русији, Пруској и др.

Посредан вид фактичке неједнакости бирачког права могућ је и уколико изборне јединице са различитим бројем бирача бирају једнаки број представника или ако изборне јединице са истим бројем бирача бирају различит број представника (Стојановић, 2009: 363).

Јовановић указује да се опште право гласа не разликује од ограниченог права гласа, јер је и по једном и по другом систему уживање бирачког права условљено извесном квалификацијом, стим што се код општег права гласа од бирача тражи да буде способан за правну радњу уопште, док се код ограниченог права гласа тражи додатно још један услов да је бирач достигао изванредан ступањ имућности или уместо тога изванредан ступањ образованости (Јовановић, 1922: 290). По Танчеву условљеност бирачког права, поседовањем држављанства, пребивалишта, пословне способности и минималном старосном доби, је разумна и њима се не утиче на универзалност бирачког права, јер се њиме не угрожава истинско и аутентично учествовање грађана у политичком животу (Tanchev, 2005:19). Опште право гласа је последица борби између радника и буржоазије, а представља мање зло од периодичних радничких револуција (Јовановић, 1922: 291-2). Оште право гласа уведено је у Конвентовски устав од 1793. године на предлог Робеспјера, који је остао непримењен (Јовановић, 1922: 294).

Важно је да право гласа и поступак уписа бирача не буду неразумно ограничени на основу расе, пола, религије, етничког порекла, прошле или садашње политичке припадности, језика, писмености, имовине или чланарине.

4. Разлози и смернице за коришћење бирачког права

Слободан Јовановић у свом делу „О држави“ јасно указује да бираче, иако не врше ни једну функцију државне власти, с обзиром да бирају законодавне органе треба сматрати државним органима. По њему, они су потребни јер стварају органе који врше једну државну функцију и самим тим раде на организовању једне гране држане власти, а то чине у име др-

жаве која једина има право на организовање државне власти. По његовом мишљењу, а на основу изнетих ставова, бирачи немају право већ дужност бирања коју врше као јавну службу, као и суђење, администрирање и решавање о законима. О бирачком праву, за које су се борили, по њему може се говорити из разлога што бирачи имају властити интерес да утичу на законодавне органе и да бирачи имају субјективно право да траже исправку бирачког списка ако неки бирач не би био заведен у исти, а да је израз бирачко право више политички него правни (Јовановић, 1922: 287-8).

Слободан Јовановић указује да је сваки бирач дужан да заборави на своју властиту личност и мисли само на државу и њене циљеве, јер му је бирачка служба дата у државном а не у приватном интересу и да се сваки покушај да из ње извуче личну корист кажњава као политичка корупција. Ипак, у већини држава постоји само право а не и обавеза гласања. Упркос оваквим ставовима истиче да је за државу битно само да законодавни органи буду изабрани, а да је од мањег значаја да ли ће у избору истих учествовати сви или само неки бирачи, објашњавајући то тиме да је и при решавању о законима главно да законодавно тело донесе своју одлуку без обзира да ли су у доношењу те одлуке учествовали сви чланови законодавног тела или не (Јовановић, 1922: 289).

5. Механизам (услови) коришћења бирачког права

Бирачко право представља право грађана гарантовано уставом. Оно им омогућава да бирају представнике и буду бирани у представничка тела државе, јединице локалне самоуправе и територијалне аутономије, као и право да бирају и буду бирани за председника државе, гувернера федералне јединице, градоначелника или носиоца других инокосних јавних функција. Бирачко право представља једно од најважнијих политичких, односно, субјективних јавних права. Оно представља начин посредног учествовања грађана у политичком животу државе и обављању јавних послова заједнице (Стојановић, 2009: 359).

Бирачко право се доказује уписивањем у бирачки списак, који представља средство регистрације и евиденције бирача. Само уписивање бирача у бирачки списак не представља неку нову квалификацију бирача, већ форму потврђивања оних који користе то своје право да су стварно квалификовани да га користе, чиме се олакшава и убрзава изборни поступак, с обзиром да бирачи не морају доказивати своје право приликом самих избора. Зато је неопходно да бирачки спискови што потпуније обухвате бирачко тело. Уношење у бирачки списак није услов важења, већ представља само формално техничку претпоставку за коришћење бирач-

ког права, с обзиром да се само грађанин који је уписан у бирачки списак, који представља посебан документ, може користити бирачким правом. У бирачки списак могу се уписати грађани који су стекли активно бирачко право, тј. право да бирају (Марковић, 1995: 278).

Правилно успостављање и одржавање бирачких спискова је од пресудне важности за спровођење и гарантовање оштег бирачког права. У пракси је то предуслов како би бирачи могли да користе своје право гласа. Регистрација бирача је, међутим, један од најкомплекснијих, контраверзних и често најмање успешних делова изборне администрације у настајању у новим демократијама, посебно у постконфликтним ситуацијама са великим бројем избеглица и интерно расељених лица. Иако су у многим земљама уложени знатни напори да се успостави одговарајућа изборна регистрација, спискови бирача су дефинитивно проблем на којем треба радити у многим земљама. Типични проблеми су што су бирачки спискови непотпуни и нетачни.

Неопходан услов за поседовање бирачког права јесте држављанство, мада има и одређен знатно мањи број европских држава које бирачко право признају и странцима. Бирачко право странцима се признаје само за избор локалних представничких тела, а примере такве могућности налазимо у Шведској, Шпанији, Холандији и др. Грађанима Европске уније признаје се бирачко право у свим државама Уније када је у питању избор националних чланова Европског парламента, као и за комуналне изборе (Стојановић, 2009: 360).

Протокол број 1 уз Европску конвенцију из 1952. године обавезује државе да у примереним временским размацима организују слободне изборе са тајним гласањем и под условима који ће омогућити слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних тела.

6. Пасивно бирачко право

Пасивно бирачко право представља једно од права помоћу кога се материјализује и конкретизује опште, уставом гарантовано право грађана да учествују у вршењу јавних послова а, такође, и право грађана да им под једнаким условима буду доступне све јавне функције. Самим тима пасивно бирачко право је основ једнаких правних могућности за вршење јавних служби као и учешћа у обављању јавних послова.

Сваки грађанин има право да, под истим условима, буде номинован за кандидата (Пајванчић, 2012: 14). Пасивно бирачко право омогућава грађанима да буду изабрани за члана представничког тела или шефа

државе, тј. да од бирача добију мандат за вршење друге јавне функције. Иако представља индивидуално основно право које садржи субјективни захтев да се буде изабран, оно је ипак, у великој мери посредовано деловањем политичких партија, имајући у виду да је увођење у изборну листу најважнија претпоставка пасивног бирачког права (Стојановић, 2009: 364).

Садржај пасивног бирачког права обухвата једнаке услове за сваког појединца и једнаке могућности да се буде изабран, што значи да грађанин има основно субјективно право да постави захтев за једнаким условима односно да захтева уклањање односно забрану дискриминације, као и да захтева стварање једнаких могућности да буде изабран. Пасивно бирачко право, схваћено на овај начин, претпоставља и укључује гаранцију једнаких услова за стицање пасивног права кандидовања и гаранцију једнаких услова под којима номиновани кандидати улазе у слободну, фер и демократску изборну утакмицу која пружа једнаке могућности за њихов избор. Поткрепљење за овај закључак је и аргумент да пасивно бирачко право није утуживо право. Имајући и виду да припада групи неутуживих права, с обзиром да и у случају када право није реализовано не постоји могућност да се постави, од стране појединца субјективни захтев да буде изабран, право на једнаке услове кандидовања као и право на једнаке услове за избор номинованих кандидата јесу утужива права. Тако је могуће ова права заштитити подношењем захтева за поштовањем једнаких услова за кандидовање и једнаких услова за избор као и захтева за отклањањем неједнакости као и било ког вида дискриминације при кандидовању или избору (Пајванчић, 2012: 12-13).

Уживање пасивног бирачког права условљено је по правилу рестриктивнијим условима у односу на активно бирачко право. Ова рестриктивност се обично огледа у старосном цензусу, образовању, настањености и др. Оправдање за такве услове тражи се у захтеву веће политичке зрелости коју морају имати чланови представничких тела посебно када је у питању горњи дом парламента.

Старосна граница као услов за чланове парламента креће се од 18 година у Португалији и Холандији, 19 у Аустрији, 21 у Руској Федерацији, 23 у Француској, 25 у Италији, Немачкој и Грчкој. Када је избор председника републике у питању старосна граница је још виша и креће се од 35 година у Аустрији, Португалији и Руској федерацији, 40 у Немачкој, Грчкој и САД, па до 50 година у Италији (Стојановић, 2009: 364).

Пример рестриктивности услова за стицање пасивног бирачког права за избор у други дом парламента су Сенат (САД) где је неопходно да грађанин има 30 година и да је девет година грађанин САД, док је за избор

у Конгрес потребно да кандидат има 25 година живота као и да је седам година грађанин САД. У Парагвају и Мексику субјекти пасивног бирачког права могу бити једино држављани који су држављанство стекли рођењем (Vasović, Goati, 1993: 78).

7. Обавезно гласање

За Лајпхарта ниска излазност има за последицу неједнаку излазност, с обзиром да на изборе више излазе припадници виших класа, што доводи до неједнаког политичког утицаја (Lijphart, 1997: 1). Обавезно гласање предвиђа санкције за оне бираче који не гласају, чиме доводе до повећања излазности. Иако обавезно гласање није довело до максималне излазности оно је ипак повећало излазност од 7 до 16% (Lijphart, 1997: 8).

У периоду од 1862. до 1998. године законом је уведено обавезно гласање у тридесет три државе и то претежно у Западној Европи и Јужној Америци (Helmke, Meguid, 2007: 25).

Разлог за увођење обавезног гласања у Белгији крајем 19. века био је мотивисан страхом да ће само гласачи екстремне левеце изаћи на изборе, јер су сматрали да већина конзервативних особа не схвата да негласањем отварају пут радикалима, ексцесним и насилним људима који не морају бити подстицани да изађу на изборе (Jean Benoit Pilet, 2007: 44). Слични разлози су навођени, као образложење, приликом увођења обавезног гласања у Аргентини 1912. године, са нагласком да је циљ увођења обавезног гласања да мотивише богате и задовољне у борби са опасном масом која би могла да буде искушена страшћу упркос разуму (G.Helmke. V. M. Meguid, 2007: 7).

Приликом увођења обавезног гласања у Грчкој 1911. године, чланом 66 одређено је да је остваривање овог права обавезно, а да се исто ближе регулише законом (Malkorouloу, 2007: 8-11). Како би овакав став био лакше прихваћен предлагачи су образлагали свој став трвдњама да слична идеја о обавезном гласању постоји у Солоновим законима, јер је он предлагао Атињанима да своје приватне интересе ставе испод јавног добра како би омогућили функционисање политичке заједнице и грађанског консензуса упркос олигархијском социјалном систему (Plutarch, 75. Lives Solon). Слично се може закључити и из Платонових речи који у свом делу „Држава“ критикује оне који се уздржавају од бављења политиком следећим речима: „Од свих казни је највећа она да будеш под влашћу горег, кад већ сам нећеш да владаш.“ (Платон, 2002: 26). Међутим, одредба члана 66 Устава Грчке изузета је из званично објављеног текста Устава тако да

је већ у почетку имала слабу правну снагу, па из овакве одредбе није проистекла ниједна легислативна активност. Ипак у Грчкој је као одговор на систематски позив опозиције на бојкот избора првог децембра 1923. године декретом уведено обавезно гласање, како би се унапред обезбедила легитимност избора, имајући у виду већ уобичајену праксу неизласка на изборе као вид политичке реакције (Malkoroulou, 2007: 9).

Подаци Међународног института за демократију и изборе са, седиштем у Штокхолму, под именом ИДЕА, указују да се обавезно гласање примењује у преко двадест држава. Међу њима су у Европи Белгија, Луксембург, Кипар, Грчка, Лихтенштајн, а по неким подацима и Турска, док су у Јужној Америци то Аргентина, Боливија, Бразил, Чиле, Еквадор, Перу и Уругвају, а у Централној Америци Коста Рика, Доминиканска република и Панама, у Азији Сингапур и Тајланд, у Аустралији и Океанији Аустралија, Фиџи и Науру, а у Африци Египат. У одређеним државама гласање је обавезно у појединим административно-територијалним јединицама као што је случај у Аустрији и Швајцарској. У одређеним државама обавезно гласање се строго примењује за разлику од других држава где је примена слаба или се одредба уопште не примењује.²

Устав Републике Србије признаје сваком пунолетном пословно способном грађанину право да бира и да буде биран. Биначко право сматра се личним правом, односно, правним овлашћењем којим се бирач може, али не мора користити. Само изборно право је опште и једнако, а избори су слободни и непосредни, док је гласање тајно и лично. За посланичку способност неопходно је да кандидат испуни и услов пребивалишта на територији Републике Србије. Исти услови важе и за кандидате за председника Републике Србије (Стојановић, 2009: 365).

²http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.efm

8. Излазност на изборе

Упоредне анализе излазности бирача на изборе у државама са обавезним гласањем у односу на државе где није обавезно гласање³ указују да је у државама са обавезним гласањем излазност бирача за 14% виша у односу на државе у којима није обавезно гласање (Pirra Norris, 2004: 169).

Излазност бирача на парламентарним изборима у Србији за период од 1990. до 2020. године приказан је у табели 1, док је излазност бирача на председничким изборима за период од 1990. до 2017. године приказан у табели 2.

³ У Великој Британији излазност бирача на изборе није била нижа од 70% у периоду од 1945. до 1997. године, да би 2001. године износила 59,4%, а 2005. године 61,3%. (Parliament of Australia, 2005: 16). Затим, на превременим парламентарним изборима у Аустрији који су одржани 15. октобра 2017. године, излазност бирача износила је 80,0% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 7 February 2018). На превременим председничким изборима у Азербејџану који су одржани 11. априла 2018. године, излазност бирача износила је 74,30% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 18 July 2018). На председничким изборима у Црној Гори који су одржани 26. априла 2015. године, излазност бирача износила је 63,92% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 28 June 2018). Када је реч о парламентарним изборима у Хрватској који су одржани 8. новембра 2015. године, излазност бирача износила је 60,82% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 19. veljače 2016). На парламентарним изборима у Естонији који су одржани 3. марта 2019. године, излазност бирача износила је 63,7% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 27 June 2019). На председничким изборима у Француској који су одржани 23. априла и 7. маја, излазност бирача износила је у првом изборном кругу 77,77%, док је у другом изборном кругу излазност бирача износила 74,56% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 30 August 2017). На превременим парламентарним изборима у Грчкој који су одржани 6. маја 2012. године, излазност бирача износила је 65,1% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 27 July 2012). На парламентарним изборима у Норвешкој који су одржани 11. септембра 2017. године, излазност бирача износила је 78,2% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 4 December 2017). На превременим парламентарним изборима у Словенији који су одржани 4. децембар 2011. године, излазност бирача износила је 65,60% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 7 February 2012). На општим изборима у Шведској који су одржани 9. септембра 2018. године, излазност бирача износила је 87,18% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 21 November 2018). На превременим председничким и парламентарним изборима у Турској који су одржани 24. јуна 2018. године, излазност бирача износила је 86,22% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 21 September 2018). На парламентарним изборима у Португалији који су одржани 27. септембра 2009. године, излазност бирача износила је 59,74% (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 23 December 2009).

Табела 1. Излазност бирача на парламентарним изборима у Србији у периоду од 1990. до 2020. године

Година	Излазност бирача на парламентарним изборима у %
1990	71,5
1992	69,72
1993	61,34
1997	57,4
2000	57,64
2003	58,75
2007	60,62
2008	61,35
2012	57,8
2014	53,09
2016	56,07
2020	48,93

(Извор Републички завод за статистику).

Табела 2. Излазност бирача на председничким изборима у Србији у периоду од 1990. до 2017. године

Година	Излазност бирача на председничким изборима у %	
	Први круг	Други круг
1990	71,5	*
1997	57,47	48,97
2000	71,55	*
2002	55,5	45,46
2003	38,8	*
2004	47,76	48,36
2008	61,38	68,14
2012	57,77	46,28
2017	54,36	*

* није било другог круга (Извор: Републички завод за статистику).

На последњим парламентарним изборима одржаним у Србији 2020. године излазност бирача на изборе била је 48,93%, уз позив на бојкот избора одређеног дела опозиционих партија, што доводи у питање легитимитет изабраних представника грађана, с обзиром да се већина грађана одазвала позиву на бојкот избора.

9. Закључак

Како би се оваква питања легитимитета избегла, сматрам да је решење да се угледамо на државе у којима бирачко право представља обавезу, а не право којим се могу а не морају грађани служити. На такав начин било би јасно како су се определили грађани, па се не би могло манипулисати подацима оних који нису гласали на изборима у смислу да ли су против свих предложених кандидата или не и да ли они тиме испољавају свој став као бирачи или не. Увођењем бирачке дужности смањиле би се и изборне манипулације, јер се повећава новчано учешће за манипулације за скоро 50%, па се исте обесмишљавају, а квалитет живота грађана побољшава јер се придобијање наклоности бирача може остварити једино системски добрим решењима.

Референце

- Ђорђевић, Ј. (1972). *Уставно право*. Београд: Савремена администрација, Београд;
- Helmke G, Meguid B. M. (2007). *Endogenous institutions - The origin of the compulsory voting laws* доступно на: <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/cpworkshop/papers/Meguid.rdf>;
- Јовановић, С. (1922). *О Држави*. Београд;
- Lijphart, A.(1997). Unequal participation: democracy,s unresolved dilemma. *American Political Science Review* 91 (1): 1-14;
- Malkopoulou, A MA. (2007). *Compulsory voting in Greece: A history of concepts in motion*. (Paper prepared for the ECPR Workshop “Compulsory voting: Principles and Practice”, 7th-12th May 2007, University of Helsinki, Finland);
- Марковић, Р. (1995). *Уставно право и политичке институције*. Београд: Службени гласник, Београд;
- Norris, P. (2004). *Electoral engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge University Press. p.169;

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 27 June (2019);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 21 November (2018);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 21 September (2018);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 18 July (2018);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 28 June (2018);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 7 February (2018);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 4 December (2017);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 30 August (2017);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 19. veljače (2016);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 27 July (2012);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 7 February (2012);

Office for Democratic Institutions and Human Rights. Final Report 23 December (2009);

Пајванчић, М. (2012). Пасивно бирачко право (Посланичка способност). Избори у домаћем и страном праву, Институт за упоредно право, Београд, 11-25;

Parliament of Australia Compulsory voting in Australian national elections 31 Oct. 2005, no. 6;

Pilet, J. B. (2007). Choosing compulsory voting in Belgium: *Strategy and ideas combined*. (Paper prepared for the ECPR Workshop "Compulsory voting: Principles and Practice", 7th-12th May 2007, University of Helsinki, Finland);

Norris, P. (2004). Electoral engineering: Voting Rules and Political Behaviour. *Cambridge University Press*. p.169;

Платон (2002). *Држава*. Београд: Бигз;

Plutarch, Lives Solon written 75 A.C.E. Translated by John Dryden доступно на:
<http://classics.mit.edu/Plutarch/solon.html>

Републички завод за статистику. Избори за парламент и за председника Републике. Београд (1990-2017) ;

Rokkan, S. (2014). *Citizens, Elections, Parties-approaches to the comparative study of the process of development*. ECPR Press;

Стојановић, Д. (2009). *Уставно право – књига I*. Ниш: Свен;

Стојановић, Д. (1989). *Основна права човека: људска права и слободе у уставима европских држава*. Ниш: Институт за правна и друштвена истраживања;

Tanchev, E. (2005). International and European legal standards concerning principles of democratic elections, U: *European Standards of Electoral Law in Contemporary Constitutionalism*. (стр. 9-28). Council of Europe Publishing;

Васовић, В., Гоати, В. (1993). Избори и изборни системи, Београд;

The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (DEA) 2020:
http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.efm

Судска пракса

Gitonas and Others v. Greece (1997) Judgment (Merits), Court (Chamber) EHRR 691;

Hirst v. The United Kingdom (No. 2) Fourth Section (2004) Judgment; the judgment was confirmed by the Grand Chamber judgment of 6 October 2005. Application no. 74025/01

Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium (1987) Application 9267/81 European Court of Human Rights

Melnychenko v. Ukraine (2004) Judgment; 30 March 2005, Final Judgment

Py v. France (2005) Judgment No . 66289/01

Резиме

Основна премиса целокупне демократске мисли о држави политици и владању, јесте да нико није рођен да влада и нема личног или урођеног права на основу којег осваја или заузима позиције власти. Док је човек био роб, ствар, привезак власти и предмет њеног остваривања, власт се конституисала изван човека и грађанина, међутим, чак и тада се за њу тражило неко овлашћење, неки основ изван самих носилаца власти. Власт се вековима проглашавала за божанску како би њени људски носиоци на земљи добили основ и оправдање за владање над људима. Иако је тај први основ трансцендентални он изражава стално тражење оправдања владајућих од самог почетка власти. Када је са развојем друштва, уз борбе и жртве класа, група или појединаца, упоредо са напретком науке, мисли, цивилизације и политике, власт лаицизирана и политички однос постао међуљудски и овоземаљски, основ власти није могао бити више ништа друго осим човек, односно, његова политичко-правна апстракција названа грађанин, али ни тада човек још увек није добио и освојио власт, нарочито не сви људи, јер су се грађани разликовали у односу на оне који имају моћ и услове да врше или користе власт и оне који се боре за њено освајање. Значај гласа које бирачи дају или не дају кандидатима како на парламентарним тако и председничким изборима, представља разлог због кога је изабрана ова тема. Структурално посматрано рад се састоји из одговарајућег броја целина, уз уводна и закључна разматрања, при чему последњи део представља емпиријски оквир на тему излазности бирача на парламентарним и председничким изборима како код нас тако и другим државама, чиме овај рад поред теоријске поткрепљености, добија и једну животнију емпиријску димензију. У раду су сагледани резултати излазности бирача како на парламентарним тако и на изборима за председника републике. Државе које су радом обухваћене су Велика Британија, Аустрија, Азербејџан, Црна Гора, Хрватска, Естонија, Француска, Грчка, Норвешка, Словенија, Србија, Шведска, Турска и Португалија.

THE RIGHT TO VOTE OR THE DUTY TO VOTE

Jovan Orlović,

PhD Student, Faculty of Law, University of Niš

Summary

The basic premise of the entire democratic thought about the state, politics and government is that no one is born to rule and has no personal or innate right on the basis of which he wins or takes positions of power. While man was a slave, a thing, a pendant of power and the subject of its realization, power was constituted outside of man and citizen. However, even then, some authority was required for it, some basis outside the holders of power themselves. Power has been proclaimed divine for centuries in order for its human bearers on earth to have a basis and justification for ruling over people. Although this first basis is transcendental, it expresses a constant search for justification by the rulers from the outset of power-holding societies. With the development of society, with the struggles and sacrifices of classes, groups or individuals, along with the progress of science, thought, civilization and politics, secularized power and political relations became interpersonal and earthly. The basis of power could no longer be anything but man or his political and legal abstraction called a citizen. But, even then, man still did not get and win power, especially not all people, because citizens were classified into those who had the power and conditions to exercise or use power and those who fought for it.

The importance of the vote that voters give or do not give to candidates in both parliamentary and presidential elections is the reason for selecting to address this topic. After the introductory remarks, the author focuses on the legal nature of the right to vote, the historical development of the right to vote, conditions for exercising this right, passive voting right, and compulsory voting. In the last part, the author provides an empirical framework on the turnout of voters in parliamentary and presidential elections in our country and other countries, which provides a vital empirical dimension to the theoretical considerations. The paper examines the results of voters' turnout in both the parliamentary and presidential elections. The countries covered by the work are United Kingdom, Austria, Azerbaijan, Montenegro, Croatia, Estonia, France, Greece, Norway, Slovenia, Serbia, Sweden, Turkey, and Portugal.

Keywords: *suffrage, voting duty, active suffrage, passive suffrage, voter turnout.*